

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος τοῦ Μακαριώτατου Ἀρχιεπισκόπου
Νέας Ἰουστινιανῆς καὶ πάσης Κύπρου
 κ.κ. Χρυσοστόμου.....11

Πρόλογος τῶν συγγραφέων.....13

Εἰσαγωγικά: Γάμος, Κοινωνία Ἀγάπης.....17

1. Τὰ ὑλικά στοιχεῖα τοῦ γάμου καὶ ἡ σημασία τους....45

2. Σχεδιάγραμμα τῆς ἀκολουθίας τῶν μνήστρων
 (ἄρραβώνα) καὶ τοῦ γάμου (στεφανώματος).....49

3. Κείμενο - Μετάφραση.....53

4. Θεολογικὴ ἐρμηνεῖα καὶ σχόλια.....169

5. Βιβλιογραφία.....285

6. Εἰκόνες τοῦ βιβλίου.....301

ΠΡΟΛΟΓΟΣ
ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΩΤΑΤΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ
ΝΕΑΣ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΗΣ ΚΑΙ ΠΑΣΗΣ ΚΥΠΡΟΥ κ.κ.
ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

Μέ ιδιαίτερη χαρά καί εὐχαρίστηση χαιρετίζουμε τήν ἔκδοση τοῦ βιβλίου τῶν ἀγαπητῶν καθηγητῶν τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Α.Π.Θ. Ἰωάννη Κογκούλη, Χρήστου Οἰκονόμου καί Παναγιώτη Σκαλτσῆ: «Ὁ Γάμος».

Ὁ γάμος εἶναι ἓνα ἀπό τά μυστήρια τῆς Ἁγίας μας Ἐκκλησίας καί ὄχι μιᾶ ἀπλή καί συνηθισμένη ἐκκλησιαστική τελετή. Καί ὅπως ὅλα τά μυστήρια εὐλογοῦνται ἐκκλησιαστικά μέ εἰδική ἱερολογία, ἔτσι καί τό μυστήριο τοῦ γάμου ἔχει τή δική του ἱερολογία, μέ τήν ὁποία παρέχεται στόν ἄνδρα καί στή γυναῖκα ἡ Θεία Χάρις, πού θά ἀναδείξει τό φυσικό τους δεσμό καί σέ δεσμό θεῖο. Μ' αὐτήν ἀκριβῶς τήν ἱερολογία τοῦ μυστηρίου τοῦ γάμου ἀσχολεῖται καί τό παρόν βιβλίο.

Σ' αὐτό ἐξετάζουν οἱ συγγραφεῖς τοῦ τά ὑλικά στοιχεῖα τοῦ γάμου καί τή σημασία τους, δίδουν σχεδιάγραμμα τῆς ἀκολουθίας τοῦ ἀρραβώνα καί τοῦ στεφάνωματος, παραθέτουν τό κείμενο τῆς ἀκολουθίας αὐτῶν καί τή μετάφρασή του καί παρέχουν τή θεολογική ἐρμηνεία καί τά ἀπαραίτητα σχόλια στό κείμενο τοῦτο.

Ὅλα αὐτά θά βοηθήσουν ἀναμφισβήτητα τοὺς μελλονύμφους νά παρακολουθήσουν καί νά κατανοήσουν

καλύτερα τό νόημα καί τό μήνυμα τῶν τελουμένων κατὰ τό μυστήριο τοῦ γάμου καί ἐνσυνειδήτητα καί ἐνεργά νά μετασχουν σ' αὐτά. Μ' αὐτόν τόν τρόπο δέν θά μένουν παθητικοί δέκτες τῆς Θείας Χάριτος κατά τήν τέλεση τοῦ μυστηρίου τοῦ γάμου τους, ἀλλά θά γίνουν συνεργοί τοῦ Θεοῦ κατ' αὐτήν. Ἡ ἀπό μέρους δέ τῶν συζύγων κατανόηση τοῦ γεγονότος ὅτι ὁ γάμος τους δέν εἶναι μιά τυπική καί συμβατική πράξη, ἀλλά μυστήριο καί μάλιστα μυστήριο «μέγα», πού ἀναφέρεται στή σχέση Χριστοῦ καί Ἐκκλησίας, ὅπως γράφει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος (Ἐφεσ. 5, 32), θά συμβάλει καί στήν ἐξύψωση καί στερέωση τοῦ θεσμοῦ τῆς οἰκογενείας, πού, δυστυχῶς, διέρχεται κι αὐτός σήμερα, γιά πολλούς καί διαφόρους λόγους, τή δική του κρίση, μέ ὀδυνηρές καί τραγικές κάποτε συνέπειες.

Ἐπαινοῦμε καί συγχαίρουμε θερμά τοὺς διακεκριμένους συγγραφεῖς γιά τό ὠραῖο, καί κατά τήν ἐμφάνιση καί κατά τό περιεχόμενο, βιβλίο τους τοῦτο, τό ὁποῖο θά ἀποδειχθεῖ πολύ ὠφέλιμο καί βοηθητικό τόσο στοὺς τελετουργοὺς ὅσο καί στοὺς μελλονύμφους. Τοὺς εὐχαριστοῦμε γιὰ τό ἀφιερώνουν στή μαρτυρική Ἐκκλησία τῆς Κύπρου καί τοὺς εὐχόμαστε πολύ σύντομα νά εἶναι σέ θέση νά δημοσιεύσουν καί τίς προγραμματιζόμενες ἐκδόσεις πού ἀφοροῦν στά ὑπόλοιπα μυστήρια.

Ὁ Ἰωάννης Φυσόκωμο

Ἐν τῇ Ἱ. Ἀρχιεπισκοπῇ Κύπρου,
τῇ 10ῃ Νοεμβρίου 1995

Πρόλογος τῶν συγγραφέων

Μετά τή θερμή ὑποδοχή πού ἐπιφυλάχθηκε ἀπό τά μέλη τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας, τόσο στό ἐσωτερικό ὅσο καί στό ἐξωτερικό στά δύο πρῶτα τεύχη τῆς σειρᾶς μας: 1. Ἡ θεία Λειτουργία τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, Θεσσαλονίκη ³1995 καί 2. Τό Βάπτισμα, Θεσσαλονίκη 1992, ἦταν πολύ φυσικό νά ἐνθαρρυνθούμε στήν προσπάθειά μας αὐτή καί νά προχωρήσουμε στή σύνταξη τοῦ τρίτου τεύχους πού περιλαμβάνει τό μυστήριο τοῦ γάμου.

Ὁ γάμος ὡς θεσμός κινήθηκε πολλές φορές μέσα ἐν νομικά καί βιολογικά πλαίσια. Ἡ Ἐκκλησία, χωρίς νά ἀρνεῖται τίς δύο αὐτές πλευρές, προχώρησε τή σχέση τοῦ ἀνδρα καί τῆς γυναίκας στό ἐπίπεδο τοῦ μυστηρίου καί τοῦ συμβόλου καί τή θεώρησε ὡς «εἰκόνα» τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Γι' αὐτό ἡ σχέση τοῦ Θεοῦ μέ τό λαό τοῦ Ἰσραήλ στήν Παλαιά Διαθήκη, περιγράφεται μέ εἰκόνες παρμένες ἀπό τή συζυγική ζωή. Ὁ Θεός εἶναι ὁ Νυμφίος καί ὁ λαός Του ἡ Νύμφη. Κάθε παράβαση τῆς ὑπόσχεσης ἢ κάθε καταπάτηση τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ ἀπό τόν ἐκλεκτό λαό θεωρεῖται ὡς «μοιχεία» ἢ «πορνεία».

Ἡ εἰκόνα τῆς συζυγικῆς σχέσης χρησιμοποιεῖται καί στήν Καινή Διαθήκη, γιά νά ἐκφράσει τό περιεχόμενο τῆς νέας «ἐν Χριστῶ» κοινωνίας (Μτθ. 22, 1-14. Μρκ. 2,

20, Λκ. 5, 35). Ὁ Χριστός εἶναι ὁ Νυμφίος τῆς Ἐκκλησίας καί τῆ γαμήλια αὐτή σχέση γιορτάζουμε στίς ἀκολουθίες τοῦ Νυμφίου τῆς Μεγάλης Ἑβδομάδας.

Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος πολύ εὐστοχα χαρακτηρίζει τό γάμο ὡς «μέγα μυστήριον», ἀφοῦ παραλληλίζει τή σχέση τοῦ ἀνδρα καί τῆς γυναίκα, μέ τήν ἔνωση τοῦ Χριστοῦ καί τῆς Ἐκκλησίας (Ἐφ. 5, 31-32). Αὐτή ἡ ἀμοιβαία ἀγάπη μεταβάλλεται μέ τή χάρη τοῦ ἁγίου Πνεύματος, σέ ἀδιάσπαστη ἔνωση, ὅποτε δικαίως ὁ ἱερός Χρυσόστομος ὀρίζει τό γάμο ὡς «τό μυστήριον τῆς ἀγάπης» (PG 51, 230).

Σκοπός, λοιπόν, τῆς παρουσίας ἔκδοσης εἶναι νά υποβοηθηθεῖ τό πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας καί ἰδιαίτερα ἡ νέα γενιά στήν κατανόηση τοῦ μηνύματος τοῦ μυστηρίου τοῦ γάμου, τό ὁποῖο δυστυχῶς καλύπτεται συνήθως ἀπό τό μανδύα τῆς κοσμικῆς ἐκδήλωσης, μέ ἀποτέλεσμα νά χάνεται ἡ θεολογική καί κοινωνική του σημασία.

Γιά τήν καλύτερη διαπραγμάτευση τοῦ θέματος διαιροῦμε τήν ἐργασία σέ τέσσερα βασικά μέρη. Στήν ἀρχή ἀναφερόμαστε ἐν συντομίᾳ στά σύμβολα τοῦ γάμου (δακτυλίδι ἀρραβώνα, στέφανα, πέπλο, λαμπάδες, κοινό ποτήριον). Στή συνέχεια παραθέτουμε σχεδιάγραμμα τῆς ἀκολουθίας τῶν μνήστρων (ἀρραβώνα) καί τοῦ γάμου (στεφανώματος) καί μετά τό κείμενο τῆς ἀκολουθίας τοῦ γάμου μέ μετάφραση στή νεοελληνική γλώσσα. Κατόπιν προχωροῦμε στή θεολογική ἐρμηνεία καί σχόλια, σέ βασικά σημεία τοῦ κειμένου τοῦ μυστηρίου τοῦ γάμου. Στό τέλος, ἀκολουθεῖ πλούσια βιβλιογραφία, μέ τά ὑπομνήματα γιά τό γάμο, καθώς ἐπίσης νεότερα καί σύγχρονα ἔργα.

Γιά λόγους ἐποπτικούς τό ὄλο ἔργο διανθίζεται μέ πλούσιες εἰκόνες, φτιαγμένες ἀπό τόν διακεκριμένο ἀγιογράφο Ἰωάννη Βράνο, εἰδικά γι' αὐτήν τήν ἔκδοση, πού διευκολύνουν τόν ἀναγνώστη νά παρακολουθήσει εὐχερέστερα τήν ἀκολουθία τοῦ μυστηρίου τοῦ γάμου.

Στό σημεῖο αὐτό αἰσθανόμαστε τήν ὑποχρέωση νά ἐκφράσουμε τίς θερμές εὐχαριστίες μας σέ ὅσους συνέβαλαν μέ τίς παρατηρήσεις τους στήν ἀρτιότερη παρουσίαση τῶν ἐργασιῶν τῆς σειρᾶς μας «Θεία Λατρεία καί Παιδεία». Εὐχαριστίες ἐπίσης ὀφείλουμε στούς ἡγέτες τῶν Ἐκκλησιῶν, Πατριάρχες καί Ἀρχιεπισκόπους, οἱ ὁποῖοι μέ τίς εὐλογίες τους μᾶς ἐνίσχυσαν οὐσιαστικά, καθώς ἐπίσης στόν Ἀρχιεπίσκοπο καί τούς σεβαστούς Μητροπολίτες τῆς Ἑλλαδικῆς Ἐκκλησίας, οἱ ὁποῖοι μέ τήν ἀπόφαση τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἀριθ. πρωτ. 138/14-2-1989, ἐπευλόγησαν τήν προσπάθειά μας καί μέ παραγγελίες τους ἐνίσχυσαν τήν ἔκδοσή μας.

Ἰδιαίτερες εὐχαριστίες ἐκφράζουμε στήν Ὁρθόδοξη Χριστιανική Ἀδελφότητα «ΑΓΙΑ ΛΥΔΙΑ», ἡ ὁποία ἐκδηλώνοντας ἔμπρακτα τίς θεολογικές της ἀνησυχίες γιά τόν εὐαγγελισμό τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας, συνεχίζει τήν κάλυψη τῶν δαπανῶν τῆς παρουσίας σειρᾶς.

Τέλος, εἶναι ἐξαιρετική ἡ τιμή γιά τούς συγγραφείς τοῦ παρόντος ἔργου, γιατί ἀφιερώνεται στό λαό τῆς χειμαζόμενης Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας τῆς μαρτυρικῆς Κύπρου, τῆς ὁποίας ὁ Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος κ.κ. Χρυσόστομος προλογίζει τήν παρούσα ἔκδοσή μας καί γι' αὐτό τόν εὐχαριστοῦμε θερμά.

Ἀπό τά βάθη τῆς ψυχῆς μας εὐχόμαστε, ὁ Κύριος

τῶν κυριευόντων καί Βασιλεύς τῶν βασιλευόντων, νά σμικρύνει τό χρόνο τῆς δοκιμασίας τοῦ ἀδούλωτου Ἑλληνικοῦ Κυπριακοῦ λαοῦ, νά ἐπιστρέφουν οἱ πρόσφυγες στίς πατρογονικές τους ἐστίες, νά ἀγιασθοῦν οἱ βεβηλωμένοι ναοί καί νά λειτουργήσουν στίς ἔδρες τους, τήν Κερύνεια, τήν Μόρφου καί τήν Ἀμμόχωστο, οἱ ξεριζωμένοι Μητροπολίτες καί ἱερεῖς, εὐλογώντας καί ἀγιάζοντας τό λαό τους.

Θεσσαλονίκη 9 Σεπτεμβρίου 1995

Ἑορτή τῶν Ἀγίων καί Δικαίων

Θεοπατόρων Ἰωακείμ καί ἼΑννης

Ἰω. Β. Κογκούλης

Χρ. Κ. Οἰκονόμου

Παν. Ἰ. Σκαλτσῆς

Στην εργασία αυτή, η οποία υποβλήθηκε ως διδακτορική διατριβή στο Τμήμα Ποιμαντικής και Κοινωνικής Θεολογίας και διαιρείται σε τρία κεφάλαια, διερευνάται η ιστορική πορεία σύνδεσης Γάμου και θείας Λειτουργίας απ' αρχής έως τον Θ' αιώνα (Α' κεφ.), από τον Θ' έως τις αρχές του ΙΘ' (Β' κεφ.) και κατά τη σύγχρονη εποχή (Γ' κεφ.). Παρουσιάζεται επίσης η θεολογική σημασία της σύνδεσης του Γάμου με τη θεία Ευχαριστία.

Ειδικότερα στο Α' κεφ. εκτίθενται οι ιστορικές προϋποθέσεις του χριστιανικού Γάμου (Ελληνορωμαϊκός κόσμος, Παλαιά και Καινή Διαθήκη) και η εξέλιξη της Ιερολογίας έως τον Θ' αιώνα. Επισημαίνεται ο από αρχαιοτάτων χρόνων θρησκευτικός χαρακτήρας του Γάμου και εντοπίζονται τα στοιχεία και οι επιδράσεις της ελληνικής, ρωμαϊκής και ιουδαϊκής γαμήλιας τελετής στο τυπικό του εκκλησιαστικού Γάμου. Με βάση δε τις μαρτυρίες των πατέρων και εκκλησιαστικών συγγραφέων, των κανόνων και άλλες άμεσες και έμμεσες μαρτυρίες αποδεικνύεται ότι η Εκκλησία ουδέποτε έπαψε να θεωρεί το Γάμο μυστήριο και ως εκ τούτου να τον ευλογεί και να τον τελεί σε συνάφεια με τη θεία Ευχαριστία.

Στο Β' κεφ. ερευνώνται τα χειρόγραφα και οι άλλες μαρτυρίες που παρουσιάζουν την εξελικτική πορεία της ιερολογίας του Γάμου από το τέλος του Η' -αρχές Θ' αιώνα (Βαρβερινός κώδικας 336) έως το ΙΘ' αιώνα, την αρχική σύνδεση της ακολουθίας με την κοινωνία Προηγιασμένων ή με τη θεία Λειτουργία, τις επιδράσεις της βασιλικής στέψης στην ακολουθία του εκκλησιαστικού Γάμου, την ιστορική θεμελίωση και θεολογική ερμηνεία των γαμήλιων συμβόλων, και τέλος την αποσύνδεση του μυστηρίου από τη θεία Ευχαριστία.

Στο Γ' κεφ. εξετάζεται η σημερινή μορφή της ακολουθίας του Γάμου και αναλύονται οι προτάσεις και προσπάθειες ανασύνδεσης του Γάμου με τη θεία Λειτουργία που έγιναν τα τελευταία χρόνια και ανακρίνονται από θεολογικής, τελετουργικής και πρακτικής πλευράς. Επισημαίνεται επίσης και το ποιμαντικό ενδιαφέρον της σύνδεσης του Γάμου με τη θεία Λειτουργία, αφού κάτι τέτοιο δε μπορεί να γίνει χωρίς τη σωστή προετοιμασία των μελλονύμφων και την καλλιέργεια ευχαριστιακού-εκκλησιαστικού ήθους στους πιστούς και κυρίως στη νεολαία.